

ROȘIA MONTANĂ SUB INCIDENȚA DREPTULUI INTERNAȚIONAL PUBLIC

MARIAN MIHĂILĂ

Localitatea Roșia Montană este situată între văile Carpaților Apuseni, într-o zonă cunoscută încă din antichitate prin importantele sale zăcăminte metalifere. Ea reprezintă de altfel nucleul exploatărilor aurifere din Munții Apuseni. *Alburnus Maior*¹, numele antic al așezării, a făcut parte din zona exploatărilor aurifere ale provinciei romane Dacia, organizate de imperiu îndată după cucerirea Daciei din anii 105-106 d. Hr. Exploatarea surselor aurifere de aici în perioada romană (sec. II-III) s-a făcut cu ajutorul unor neamuri iliro-dalmate, colonizate într-un cadru organizatoric bine pus la punct de administrația imperială romană².

Roșia Montană, anticul *Alburnus Maior*, a devenit extrem de cunoscută în istoriografia europeană consacrată civilizației romane datorită descoperirii întâmplătoare a unui număr de 25 de tăblițe din lemn cerate. Aceste tăblițe cerate redau în latina cursivă acte de vânzare-cumpărare, plata unor servicii, constituind o sursă de informare de primă importanță pentru istoria socială, economică, juridică a provinciei Dacia în veacul al II-lea³. Descoperirile epigrafice de la Roșia Montană, dar și din așezări învecinate au atras atenția unor istorici de seamă începând cu Theodor Mommsen și până la Constantin Daicoviciu pe parcursul secolului al XIX-lea și al XX-lea⁴.

Interesul pentru Roșia Montană în lumea științifică românească și europeană a revenit în anul 2000 și continuă să rămână până în momentul actual, atrăgând în discuții publice societatea civilă, lumea politică, societăți academice din întreaga Europă. Societatea Comercială Roșia-Montană Gold Corporation a obținut licență de exploatare a zăcămintelor aurifere și de argint. Exploatarea propriu zisă urma să înceapă în anul 2006 și să se deruleze pe o perioadă de 17 ani cu posibilitatea prelungirii activităților miniere pentru încă 25 de ani. Băncile care finanțează proiectul de la Roșia

¹ V. Wollmann, *Mineritul metalifer, extragerea sării și carierele de piatră în Dacia romană*, Cluj-Napoca, 1996, p. 143-146.

² *Ibidem*, p. 33 și urm.

³ V. Wollmann, *Tăblițele cerate din Roșia Montană și datarea „galeriilor romane în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie*, Cluj-Napoca, 19, 1976, p. 237-256

⁴ V. Wollmann, *op. cit.*, p. 12-13

Montană sunt semnatare ale „Principiilor Ecuatorului”. Tehnologia ce urmează să fie folosită în exploatarea minieră de aici este similară cu cea folosită în peste 50 de mine din lume, având la bază utilizarea cianurii, cu respectarea *Codului internațional de management a Cianurii* pentru industria de exploatare a aurului și argintului, redactat sub egida Programului Națiunilor Unite pentru protecția mediului.

Societatea Comercială Roșia Montană Gold Corporation a alocat suma de 6,5 milioane de dolari pentru cercetarea arheologică a zonelor acoperite de proiect pentru obținerea certificatelor de descărcare de sarcină arheologică.

Inițial, în anul 2000, cercetarea arheologică s-a derulat de către Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia. Centrul de Proiectare pentru Patrimoniul Cultural Național și o firmă privată de arheologie, evidențiind obiective greu de rezolvat de instituțiilor implicate⁵. Ca atare Ministerul Culturii și Cultelor a instituit Programul Național de Cercetare „*Alburnus Maior*” la data de 7 martie 2001 punându-l sub conducerea Muzeului Național de Istorie a României. Un bilanț al cercetărilor derulate în anii 2001-2002 prezentat într-o lucrare de amploare sub conducerea lui Paul Damian a evidențiat faptul că s-au efectuat săpături pe o arie de peste 700.000 m², la care au participat circa 70 de arheologi de la Muzeul Național de Istorie a României, București, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca, Muzeul Civilizației Dacice și Romane din Deva, de la Institutele de arheologie ale Academiei Române din București și Cluj-Napoca precum și specialiști de la Universitatea din București, Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca și Universitatea Mirail Toulouse, Franța⁶. Cercetările de la Roșia Montană prin fondurile alocate, prin forța științifică angajată în cercetare, prin amploarea lor depășesc demersurile anterioare din zona Porților de Fier de pe Dunăre, pe cele de la Bicăz, de pe râul Bistrița și cele de pe Olt⁷.

Investigațiile arheologice au avut rezultate remarcabile, evidențiind pentru epoca romană așezări, necropole, o zonă sacră, edificii publice, chiar un segment dintr-un drum roman. Concomitent cu cercetările de suprafață s-au derulat și investigații în galeriile miniere⁸. În cursul anilor 1999-2001 s-au efectuat cercetări ale rețelei miniere de la Roșia Montană. Cercetările

⁵ Ioan Opriș, in *Alburnus Maior*, I, București, 2003, p. 9.

⁶ Pau Damian, in *Alburnus Maior*, p. 28.

⁷ I. Opriș, *op. cit.*, p. 9.

⁸ P. Damian, *op. cit.*, p. 28-29.

au fost efectuate de o misiune arheologică franceză condusă de Beatrice Cauuet, arheolog la Centre National de la Recherche Scientifique⁹.

Cercetările de arheologie de la Roșia Montană au avut un caracter de salvare, ceea ce fără doar și poate impune limitări față de o cercetare sistematică exhaustivă. Limitele impuse de cercetarea de salvare, care presupun și posibilitatea ignorării unor zone cu posibile vestigii au atras foarte multe discuții în mediile științifice și academice românești dar și europene. Asupra dimensiunilor reacției societății civile, a mediilor științifice cu privire la proiectul de la Roșia Montană a incidenței acestuia sub dreptul internațional public dorim să zăbovim în cele ce urmează.

Ca parte a programului de dezvoltare a exploatării, R.M.G.C. a prevăzut pachete de compensare pentru localnicii din Roșia Montană.

Punctul de vedere asupra cercetărilor arheologice de la Roșia Montană, prezentat la 29 mai 2003, Academiei Române de către dr. Ioan Piso - Directorul Muzeului de Istorie din Cluj este relevant în acest sens.

Galeriile reprezintă unul din cele mai importante obiective care s-ar distruge în pofida însemnătății lor pe plan mondial. Descoperirile succesive (începând cu secolul al XVIII-lea) ale tăblițelor cerate - prețioase izvoare istorice, apreciate ca atare pe plan internațional ca și alte vestigii, unele descoperite chiar în cercetările recente, impun o cercetare minuțioasă a ansamblului galeriilor. Rețeaua lor este uriașă, cele moderne și contemporane interferându-se cu cele antice sau medievale. Totodată, multe galerii sunt inaccesibile prin surpări sau inundări, altele au intrări zidite.

Aceste galerii ar fi distruse odată cu multe tăblițe cerate aflate încă în galerii. În același timp este vorba de una din zonele de o deosebită importanță istorică pentru români cu clădirile și edificiile cu valoare de patrimoniu care ar fi distrusă ca urmare a exploatațiilor și dezvoltării exploatării miniere.

Inițierea unei exploatări de o asemenea anvergură, ar conduce la lichidarea zăcămintelor de aur și argint în câțiva ani, lăsându-se în urmă un deșert, prețul fiind infim de mic și cu certitudine nemotivat.

Exploatarea periclitează zona arheologică Alburnus Maior – zonă de o mare valoare istorică și culturală, cu caracter de unicat.

Proiectul contravine Convenției privind patrimoniul mondial, cultural și natural, adoptată de Conferința Generală a U.N.E.S.C.O din 16 noiembrie 1972, preluată de legislația română prin Decretul nr.187 din 1990.

⁹ B. Cauuet, B. Ancel, Chr. Rico, C. Tănaș, *Arheologie minieră*, în *Alburnus Maior*, p. 471-510.

Convenția definește, în art. 1, *siturile*, iar în art. 4 și 5, propune maniera de acțiune a statelor semnatare pentru a conserva aceste *situri*.

De asemenea, legislația română, prin O.G. nr. 43 din 30 ianuarie 2000 privind protecția patrimoniului arheologic și declararea unor situri arheologice ca zone de interes național, în art. 2 lit.”g” definește această categorie de obiective culturale și le stabilește locul la nivelul patrimoniului mondial.

Prin Legea nr.5/2000 privind Planul de amenajare a teritoriului național, în Secțiunea III se declară Roșia Montană ca *sit* protejat. Pot fi invocate aici și cele două legi: nr.182 din 25 octombrie 2000 privind protejarea patrimoniului cultural național și nr.422 din 18 iunie 2001 privind protejarea monumentelor istorice, încălcate de proiectul R.M.G.C.

Un prim semnal de alarmă cu privire la măsurile punerii în practică a proiectului de la Roșia, a fost tras prin constituirea O.N.G. „ALBURNUS MAJOR” în luna septembrie 2000 de către locuitorii din Roșia Montană. Asociația și-a propus dezvoltarea durabilă a zonei și păstrarea moștenirii naturale și istorice. În acest sens, „ALBURNUS MAJOR” a contestat acordul de mediu obținut de către firma Gold Corporation pentru realizarea lucrărilor de exploatare geologică și foraje geotehnice din perimetrul Roșia Montană, cu privire la 39 de puncte de forare

Academia Română intervine de mai multe ori pe această temă, ultima intervenție fiind materializată într-o „Declarație în legătură cu proiectul de exploatare minieră de la Roșia Montană”, adoptată la 16 iunie 2004. Printre altele, în acest document se arată:”...proiectul nu reprezintă o lucrare de interes public în folosul economiei naționale.”

Un număr impresionant de cadre didactice universitare și specialiști în domeniu de la diverse instituții din România protestează față de proiectul Roșia Montană, prin scrisori deschise adresate unor foruri responsabile din țară sau unor organizații internaționale guvernamentale.

Pe plan extern apelurile de protest împotriva proiectului Roșia Montană sunt numeroase, amintim câteva:

- Peste 1400 de savanți și instituții prestigioase din întreaga lume au adresat un protest autorităților române. Intre instituții se află Academie des inscriptions et Belles – Lettres din Franța, La Associazione Internazionale di Archeologia Clasica din Italia, Institutul Arheologic German și Institutul Arheologic Austriac;

- Alți 601 arheologi, istorici, etnologi și sociologi din întreaga lume, au semnat o scrisoare de protest adresată Președintelui, Primului Ministru și Ministrului Culturii din România, solicitând și ”să prevină distrugerea

siturilor arheologice de la Roșia Montană” - monument unic pentru istoria mineritului roman”;

- Membrii organizației Green Peace au inițiat o campanie amplă de strângere de semnături împotriva proiectului minier de la Roșia Montană;

- Comisia Internațională a Monumentelor și Siturilor Arheologice (I.C.O.M.O.S.) a solicitat tuturor celor implicați în proiectul Roșia Montană, precum și U.N.E.S.C.O.” să facă tot posibilul pentru a preveni distrugerea acestui important sit arheologic”;

- Comisia de protecție a mediului din parlamentul Ungariei a adoptat o rezoluție cu privire la proiectul de la Roșia Montană, solicitând guvernului și deputaților maghiari din Parlamentul European, adoptarea unei poziții hotărâte pentru a împiedica realizării acestei investiții. În acest sens deputatul ungar Matyas Ersi, a intervenit în plenul Parlamentului European declarând că: ”proiectul Roșia Montană nu ar trebui pus în practică”;

- O comisie europeană, condusă de raportorul general pe probleme de patrimoniu cultural al Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, Edward O Hara, s-a aflat pentru două zile la Roșia Montană, pentru a evalua impactul pe care proiectul îl are asupra patrimoniului cultural din țară.

Urmare acestei vizite, ecologiștii din Parlamentul European -cunoscuți sub numele de „gruparea verzilor”- au atras atenția asupra celor mai semnificative probleme de mediu ce pot decurge din continuarea exploatării de la Roșia Montană.

La 22 august 2004, la o întâlnire a membrilor Comisiei pentru Cultură a Consiliului Europei cu membrii unor ONG-uri din zona Roșia Montană, Andrei Jura, președintele Asociației „Pro-Roșia Montană”, a declarat: „Nu orice piatră sau zid are o valoare istorică. Dacă nu era R.M.G.C., aceste vestigii puteau rămâne nedescoperite pentru încă 2000 de ani. Oamenii au nevoie de locuri de muncă și de hrana zilei de mâine. Trebuie să păstrăm torța mineritului vie”.

Această declarație nu face altceva decât că vine să confirme *nevoia de a proteja Roșia Montană împotriva celor doritori de a o transforma într-un “El Dorado” al României.*

Luările de poziție, intervențiile făcute în țară și în străinătate, reprezintă pentru moment, un element care trebuie dezvoltat până la finalizarea pozitivă a „cazului Roșia Montană”.

În continuare este important ca, atât comunitatea română, cât și cea europeană să-și intensifice și să-și unească eforturile pentru ca, la Roșia Montană -așa cum remarcă profesorul Ioan Piso, directorul Muzeului de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca” să se poată realiza un proiect

européen în cadrul căruia cercetarea arheologică să se poată face după toate regulile artei și ca Roșia Montană să devină un centru al turismului românesc și european. În acest fel vom intra în Uniunea Europeană cu zestrea culturală intactă”.

ROȘIA MONTANĂ SOUS L'INCIDENCE DU DROIT INTERNATIONAL PUBLIC

Résumé

La localité Roșia Montană est située entre les vallées des Carpates Occidentaux, dans une zone connue de l'antiquité pour ses importantes gisements de métaux précieux. Celle-ci représente le noyau des exploitations de l'or des Carpates Occidentaux. *Alburnus Maior*, le nom antique de l'établissement, a fait partie de la zone de l'extraction de ce type de gisements dès son conquête par l'Empire Romain.

Cette localité est devenue connue dans l'historiographie européenne surtout par la découverte d'un nombre de 25 tableaux en bois cirés. Ceux-ci mentionnent dans le latin cursif des actes d'achat-vente, le paiement des quelques-uns des services, constituant une source d'information de première importance pour l'histoire sociale, économique et juridique de la province Dacia pendant le IIe siècle pCh.

L'intérêt pour Roșia Montană dans le monde scientifique roumain et européen est revenu après l'an 2000, par un fait d'ordre économique, qui met en discussion la notion de protection du patrimoine culturel et écologique. La Société Commerciale Roșia Montană Gold Corporation a obtenu la licence d'exploitation des gisements de l'or et de l'argent de cette zone.

Étant donné le fait que l'extraction de ces minerais devront être effectuées à la surface et sur une très grande étendue s'imposait la question des recherches de sauvetage du patrimoine archéologique encore existant dans ce site, réelement fortement important pour l'histoire antique de la Roumanie. Pour cette action, c'est vrai, la Société Commerciale Roșia Montană Gold Corporation a prévu la somme de 6,5 millions dollars pour la recherche archéologique de la zone atteinte de ce projet minier. Les années suivant au déroulement de celui-ci, plusieurs institution universitaires, culturelles et des musées roumaines, y ajoutant l'aide internationale, sous la direction du Musée National de la Roumanie, ont effectué des recherches et des fouilles de sauvegarde dans quelques points de la surface de la future zone minière avec des résultats remarquables.

Mais la mise en oeuvre du projet menacé avec la disparition les galeries et les tableaux cirés, ayant une valeur historique et documentaire exceptionnelle pour l'histoire européenne même, la motivation économique n'étant qu'une faible justification pour ce sacrifice culturel. Plusieurs associations non-gouvernementaux et écologiques roumaines et internationales ont tiré le signal d'alarme sur ce fait, la société civile et les responsables politiques discutant même à cette heure l'opportunité de ce contract économique avec la société mentionnée.